

1

DOPPS je s projektom LIFE pričel z aktivnim varstvom kosca

//Andrej Medved, Luka Božič, Eva Vukelič, Marjana Ahačič

Otvoritev naravnega rezervata Iški morost na Ljubljanskem barju je bil še zadnji izmed najpomembnejših dogodkov v okviru tri leta trajajočega projekta »Vzpostavitev dolgoročnega varstva kosca *Crex crex* v Sloveniji«, prek katerega je DOPPS s številnimi aktivnostmi na Ljubljanskem barju, Cerknškem jezeru in v porečju Nanoščice z raziskovalnim, izobraževalnim in naravovarstvenim delom dosegel, da je koscu prijazno upravljanje z ekstenzivnimi travniki dobilo svoje mesto tako v zavesti tistih, ki s travniki upravljajo, kot tudi onih, ki odločajo o tem. Projekt je v večji meri financirala Evropska komisija s finančnim instrumentom LIFE III Narava. Partnerji in sofinancerji projekta so bili še: Ministrstvo RS za okolje in prostor, Mestna občina Ljubljana, Občina Cerknica – Notranjski regijski park ter občina Postojna. K uresničevanju ciljev projekta se je s svojo pripravljenostjo za sodelovanje vključila tudi Občina Ig.

Vse od začetka januarja 2004 pa do zaključka marca letos je DOPPS sledil osnovnemu namenu projekta: pripraviti in vzpostaviti naravovarstvena orodja za dolgoročno uspešno varstvo kosca v Sloveniji ter pospešiti proces uresničevanja določil Direktive o pticah v slovenski zakonodaji. Na podlagi ekoloških študij kosca, ki smo jih opravili v okviru projekta, smo kot prvi strateški korak v zagotavljanju dolgoročnega varstva te vrste pripravi-

li državni akcijski načrt varstva kosca v obdobju 2005 – 2015.

Večina projektnih aktivnosti je bila usmerjena v usklajevanje naravovarstvenega in kmetijskega vidika upravljanja s kmetijskimi zemljišči, v tem primeru z vlažnimi ekstenzivnimi travniki. Ti so za upravljavce zemljišč z ekonomskega vidika najmanj zanimivi, a zdaj vendarle postajajo pomemben element v konceptu razvoja podeželja. Tudi vloga kmeta je v tej novi perspektivi drugačna: postaja upravljavec podeželja in ne zgolj proizvodni subjekt za trg. Še toliko večjega pomena so ekstenzivna kmetijska zemljišča na naravovarstveno pomembnih območjih Natura 2000, saj tu zagotavljajo ugodne življenjske razmere za evropsko ogrožene vrste ptic ter druge živalske in rastlinske vrste.

Projektne aktivnosti smo opravljali na treh območjih: na Ljubljanskem barju, Cerknškem jezeru in porečju Nanoščice. Usmerjene so bile v omejevanje groženj, ki smo jih ugotavljali v začetnih fazah projekta: opuščanje obdelave kmetijskih zemljišč, intenzifikacija kmetijstva, neučinkovito varstvo vrst in ključnih območij na državni ravni, nenaklonjenost kmetijske politike ekstenzivnim kmetijam in nizka splošna ozaveščenost javnosti in deležnikov na projektnih območjih.

V treh letih, kolikor je trajal projekt, smo na projektnih območjih tako upravljali s skupaj več kot 180 ha prvovrstnih vlažnih travnikov. Na osrednjem območju Ljubljanskega barja smo vzpostavili DOPPS-ov drugi naravni rezervat – Naravni rezervat Iški morost, kjer se bodo obiskovalci lahko seznanili tako s koscem in drugimi pticami vlažnih travnikov kot tudi s koscu primernimi načini upravljanja travnikov. Na travnikih v rezervatu smo preizkušali različne kmetijske tehnike ter na podla-

1: Nova opazovalnica v DOPPS-ovem naravnem rezervatu Iški morost na Ljubljanskem barju. foto: Barbara Vidmar

2

2: Poplavljenno območje vlažnih travnikov na Cerkniškem jezeru
foto: Slavko Polak

3: Delavnica s strokovnjaki za pripravo upravljaljskega načrta za naravni rezervat Iški morost
foto: Andrej Medved

4: Kmetje so na predavanjih spoznali pticam prijazne načine košnje.
foto: Andrej Medved

3

4

gi izkušenj za kosca in druge kvalifikacijske vrste izdelali upravljaljske smernice za vlažne ekstenzivne travnike za vsa pomembnejša območja kosca v Sloveniji.

Da najboljše rezultate lahko dosežemo le v povezavi stroke z ljudmi, ki živijo na koševih območjih, se je posebej jasno pokazalo pri vzpostavljanju naravnega rezervata Iški morost. Občina Ig je z izjemno naklonjenostjo, poslušom in sodelovanjem podprla zamisel o nastanku rezervata ter aktivno pristopila k varstvu kosca na svojem območju. Tako je postala primer dobre prakse in vzor drugim lokalnim skupnostim, še posebej tistim, ki sodelujejo v postopku ustanavljanja krajinskega parka Ljubljansko barje. Le želimo si lahko, da bi se sodelovanje nadaljevalo tudi v prihodnje.

Kosec je ogrožena vrsta ptice

Prve raziskave kosca v Sloveniji smo opravili v 90-ih letih, ko je bila povsod po Evropi velika pozornost ornitologov namenjena tej specializirani travniški vrsti ptice. Načrtni nočni popisi so pokazali, da pri nas živi ena izmed pomembnejših lokalnih populacij kosca v tem delu Evrope. Kosec je edina vrsta globalne varstvene pozornosti (SPEC 1), ki ima v Sloveniji večjo populacijo, zato smo mu posebno pozornost namenili tudi pri opredeljevanju mednarodno pomembnih območij za ptice (IBA). V času projekta je bilo osem najpomembnejših območij za kosca v Sloveniji na podlagi strokovnega predloga DOPPS razglašanih kot posebna območja varstva (SPA) in vključenih v omrežje Natura 2000. V okviru projekta smo dokončno vzpostavili sistem vsakoletnega spremljanja številčnosti populacije kosca na najpomembnejših območjih, leta 2004 pa smo napravili tudi tretji nacionalni popis kosca. Štetja koscev so pokazala, da imamo še vedno dokaj veliko in pomembno populacijo, le da se je ta v primerjavi z 90-imi leti občutno zmanjšala. Tako je bilo leta 1999 v Sloveniji 600 koscev, leta 2004 pa le še 400. Najbolj opazen je bil upad številčnosti na Ljubljanskem barju, najpomembnejšem območju pri nas, kjer smo natančno identificirali najpomembnejše vzroke zanj. Med njimi so najpomembnejši uničevanje vlažnih ekstenzivnih travnikov, zgodnja košnja in urbanizacija Ljubljanskega barja.

Vsa spoznanja o biologiji, habitatu in statusu kosca v

Sloveniji smo zbrali v Vrstnem akcijskem načrtu 2005 – 2015 – kosec *Crex crex*, kjer smo si zastavili dokaj ambiciozne cilje pri varstvu populacije kosca pri nas. Med cilji je tudi zaustavitev upadanja številčnosti kosca, v nekaj letih pa povečanje populacije na nivo iz 90-ih let. Varstveni cilji in akcije za ohranitev kosca, opredeljeni v akcijskem načrtu, so bili upoštevani pri pripravi nacionalnega Operativnega programa – programa upravljanja območij Natura 2000 v Sloveniji za obdobje 2007-2013.

Pticam prijazni kosci še niso povsem izginili

Spoznanje, da je za preživetje kosca nujno potreben kosec, je bilo temeljno sporočilo celotnega projekta, zato smo pomemben del aktivnosti namenili prav vključevanju kmetov v projektne vsebine. Vsa tri leta smo svetovali, izobraževali in informirali ter se obenem učili od kmetov, lastnikov zemljišč, kmetijskih svetovalcev in predstavnikov lokalnih skupnosti. Predavanja so dopolnjevali terenski ogledi, sestanki so preraščali v konference, okrogle mize in strokovna srečanja na ključnih območjih za kosca. Eden izmed rezultatov naših prizadevanj je znatno povišanje obsega kmetijskih zemljišč in števila prijaviteljev v kmetijsko – okoljski ukrep HAB – Ohranjanje posebnih traviščnih habitatov v obdobju 2004 – 2006 na ključnih območjih za kosca. Kmetje, ki so vključeni v ta ukrep, travnikov ne kosijo pred 15. julijem, kar je z vidika varstva kosca zelo pomembno. Prav tako smo si na projektnih območjih aktivno prizadevali za preusmeritev konvencionalnega in intenzivnega kmetovanja v ekološko. Še boljše rezultate pa pričakujemo po letošnjem letu, ko se bodo kmetje lahko prijavili za nov kmetijsko-okoljski ukrep VTR, ki je kmetom s poslušom za naravo na voljo za ohranjanje habitatov ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov na območjih Natura 2000. Ukrep spodbuja kmete k še poznejši košnji (po 1. avgustu), predvsem pa uvaja pticam prijazen način košnje iz sredine travnika navzven. Med priporočilom je pomembna še uporaba strižne kosilnice pri zmanjšani hitrosti ter višino košnje na 10 cm nad tlemi kot tudi puščanje posameznih grmišč in dreves sredi travnikov, vendar ne več kot 3 % celotne površine. V času projekta so potekale tudi aktivnosti za spodbujanje in promocijo politik v korist kosca ter zaščito njego-

5

6

9

7

8

vih ključnih območij na nacionalni in lokalni ravni. Na področju kmetijske politike in politike razvoja podeželja je projektna skupina sodelovala v nadzornem svetu Programa razvoja podeželja za Republiko Slovenijo 2004 – 2006 na Ministrstvu RS za kmetijstvo gozdarstvo in prehrano. Priključili smo se projektni skupini za pripravo strateških dokumentov Programa razvoja podeželja 2007 – 2013, v okviru katere si prizadevamo za umestitev področja ohranjanje biotske pestrosti med prioritete nacionalne strategije razvoja podeželja za imenovano programsko obdobje.

V skladu z okoljskimi določili Evropske komisije in na podlagi Direktive o pticah smo po naročilu Ministrstva RS za okolje in prostor pripravili metodologijo izdelave indeksa ptic kmetijske krajine (FBI), med katerimi igrajo pomembno vlogo tudi ptice vlažnih ekstenzivnih travnikov. Indeks je Ministrstvo RS za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano vzpostavilo v sezoni popisov leta 2007. S tem postajajo ptice kmetijske kulturne krajine pomemben kazalec dejanskih učinkov ukrepov razvoja podeželja na stanje celotne biotske pestrosti, kosec pa simbol možnega usklajevanja med naravovarstvenimi in kmetijskimi cilji.

DOPPS se je z akcijskim načrtom za kosca in izdelanimi upravljaljskimi smernicami v okviru projekta LIFE aktivno vključilo v proces ustanavljanja krajinskega parka Ljubljansko barje, prav tako pa so bili strokovni materiali podlaga za izdelavo Razvojnega programa podeželja za območje zahodnega Ljubljanskega barja (Vrhnika, Brezovica).

Če kosca poznamo, ga bomo lažje varovali

Zakaj smo v projekt za varstvo kosca vključili tudi izobraževalne aktivnosti? Dolgoročno je izobraževanje pomembna podlaga varstvu narave. Še posebej pomembno je osveščanje domačinov, saj so oni tisti, ki najbolj vplivajo na življenjski prostor kosca. Če razumejo, zakaj je treba ohranjati vlažne travnike, potem bodo zanje tudi bolj z veseljem skrbeli in se držali dogovorov. V teh treh letih smo se na različne načine trudili doseči različne skupine ljudi.

Kmetje z rabo travnikov najbolj neposredno odločajo o koščevi usodi. Zanimivo je, da starejši kmetje kosca prav

dobro poznajo, medtem ko je med drugimi ljudmi malo znana ptica. Manj pa je znano, da lahko z določenimi načini rabe travnikov kosca nehoti ogrozimo. Zato smo kmetom predstavili možne rešitve, s katerimi koscu damo več možnosti za preživetje. Organizirali smo več predavanj, nešteto je bilo posameznih obiskov, informacije pa smo poskušali širiti tudi posredno, prek kmetijskih svetovalcev ter člankov v lokalnih in kmetijskih časopisih. Pri predstavljanju nam je bil v pomoč plakat s priporočili za pticam prijazno gospodarjenje s travniki. Kosca smo poskušali približati tudi najmlajšim, kajti prihodnost teh ptic bo nekoč v njihovih rokah. Za šole in vrtnice v okolici najpomembnejših koščevih območij smo pripravili skoraj 50 naravoslovnih dni. Najmlajši so z navdušenjem sprejeli pobarvanko »Kosec in prijatelji« in skozi zgodbo izvedeli, zakaj je kosec ogrožen. S starejšimi učenci smo obiskali koščevo življenjski prostor in spoznali nekaj njegovih sostanovalcev, s katerimi si deli vlažne travnike. Še posebej so se izkazali na Nanoščici, kjer so se učenci pod vodstvom učiteljice Suzane Krečič sami poglobili v življenje kosca in ga predstavili starejšim in drugim krajanom Hruševja.

Trudili smo se, da bi kosec in njegov življenjski prostor prišel tudi v zavest splošne javnosti. Morda ste tudi sami kdaj zasledili katerega izmed člankov v časopisih, obiskali spletno stran www.life-kosec.org, se ustavili na stojnici na Ljubljanski tržnici ali se udeležili katerega izmed predavanj po vsej Sloveniji. Pri predstavljanju kosca širši javnosti so pomembno prispevali člani društva v okviru Ljubljanske in Notranjske sekcije. Kot primer naj navedemo tradicionalno akcijo »Crex Night«, ki je hkrati popis in priložnost, da kosca doživimo v živo.

Vse skupaj pa je pravzaprav šele začetek. Z izobraževanjem o koscu bomo nadaljevali. V projektu nastala Koščeva učna pot po naravnem rezervatu Iški morost je kot nalašč za naravoslovne dneve. V prihodnjih mesecih načrtujemo tečaj za vodnike po rezervatu, poleti pa še kakšen nočni izlet, na katerem lahko spoznamo to skrivnostno vrsto.

V okviru projekta smo izdali naslednje publikacije:

- pobarvanko za otroke »Kosec in prijatelji«
- informativno zloženko »Travniki, kosec in kosci«
- veliko brošuro o koscu. ●

5: Pri upravljanju koščevega habitata je potrebno puščati tudi posamezne grme v obsegu do 3 - 5% pokritosti na hektar travnika.
foto: Andrej Medved

6: Pobarvanka o koscu je bila topla sprejeta med lokalnimi prebivalci vseh starosti na koščevih območjih.
foto: Andrej Medved

7: Prihodnost kosca bo nekoč v njihovih rokah.
foto: Leon Kebe

8: Junija letos je Iški morost postal pticam in ljudem prijazen naravni rezervat. V rezervatu smo postavili Koščevo učno pot.
foto: arhiv DOPPS

9: Kosca je težko videti. Na njegovo prisotnost opozarjajo table na Nanoščici, Cerkniškem jezeru in Ljubljanskem barju.
foto: Eva Vukelič